

Social Work & Education

©SW&E. 2022

УДК 364-787.24:352.07

DOI: 10.25128/2520-6230.22.2.5

Тетяна Спіріна,

кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра соціальної
педагогіки та соціальної роботи,
Інститут людини, Київський
університет імені Бориса
Грінченка, м. Київ, Україна;
t.spirina@kubg.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0287-7343>

Тетяна Лях,

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
соціальної педагогіки та
соціальної роботи, Інститут
людини, Київський університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна;

t.liakh@kubg.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8807-0497>

Наталія Клішевич,

кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра соціальної
педагогіки та соціальної роботи,
директор Інституту людини,
Київський університет імені
Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна;

n.klishevych@kubg.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5611-6454>

Статус статті:

Отримано: травень 24, 2022

І-мереженування: червень 10, 2022

Прийнято: червень 30, 2022

Спіріна, Т., Лях, Т., Клішевич, Н. (2022). Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 2. pp. 245-255. DOI: 10.25128/2520-6230.22.2.5.

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Анотація. Для повноцінного розвитку дитині необхідно виховуватися в умовах сімейного оточення, атмосфері щастя, любові, розуміння. Розуміння батьками проблем виховання дітей є важливою складовою сімейного благополуччя. Але сьогодні найбільше конфліктів відбувається саме в сімейному середовищі між подружжям та між батьками і дітьми. Тому актуальною є проблема профілактики сімейного неблагополуччя.

У статті висвітлено проблему сімейного неблагополуччя та його наслідки для українського суспільства; розкрито науково-теоретичні положення щодо соціальної профілактики цього феномену. Зазначено, що показники неблагополуччя сім'ї пов'язані з економічними, соціальними, психологічними й особистісними причинами. Означено основні типи неблагополучних сімей: конфліктні, педагогічно некомпетентні, аморальні, асоціальні. Проаналізовано терміни, які позначають явище сімейного неблагополуччя: неблагополучна сім'я, деструктивна, дисфункційна, проблемна, кризова та сім'я, яка має ризики.

Одним із провідних напрямів соціальної роботи з сім'єю є профілактика сімейного неблагополуччя, що здійснюється через зміцнення інституту сім'ї, підготовку молоді до подружнього життя, формування сімейних цінностей у молоді, популяризацію моделі відповідального батьківства та, яка сприяє реалізації прав і свобод дитини, створенню сприятливих умов для її розвитку, формуванню загальнолюдських цінностей, задоволенню матеріальних та духовних потреб людей. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя передбачає комплекс заходів соціальних інституцій громади, спрямованих на попередження, обмеження та послаблення факторів ризику, корекцію поведінки батьків, пов'язаної з загрозою здоров'ю та соціальному добробуту членів сім'ї, а також реабілітацію тих, хто відчув на собі її наслідки. Діяльність соціальних працівників спрямована на створення соціальних умов для задоволення потреб та інтересів сімей. Саме від правильного вибору виду профілактики, який буде найбільш доцільним для попередження сімейного неблагополуччя у громаді, залежить ефективність профілактичного втручання.

Ключові слова: громада; сімейне неблагополуччя; типи сімей; соціальна профілактика.

Вступ

Соціальна робота з неблагополучними сім'ями наразі знаходиться в центрі уваги багатьох соціальних інститутів, просвітницько-профілактичних програм, які спрямовані на покращення рівня життя вразливих груп населення в Україні. У зв'язку з соціально-економічними, політичними змінами, які призвели до зміни ринку праці, зростання безробіття, майнового розшарування суспільства, виникли порушення соціальної відповідальності соціальних інститутів, у тому числі інституту сім'ї.

Сім'ї як один із видів соціального інституту поділяють на благополучні та неблагополучні. Однак, родинне благополуччя визначається не матеріально-економічною забезпеченістю та прибутками, а високим рівнем внутрішньо сімейної моральності, духовності, задоволенням емоційних потреб усіх членів сім'ї (Енциклопедія освіти, 2021).

Соціальна робота зорієнтована на допомогу людині в період особистісного та соціального благополуччя й передбачає захист, забезпечення базових інтересів і потреб, підтримку її в суспільстві та у громаді, зокрема.

Проблеми сімей, де батьки зловживають алкоголем, наркотичними засобами, ведуть аморальний спосіб життя вивчали М. Лехолетова, В. Оржеховська, О. Песоцька, І. Трубавіна (Песоцька, 2013; Шеремета, 2011); профілактику ризикованої поведінки та інфікування ВІЛ досліджували Т. Журавель, Т. Лях, О. Нікітіна (2010); на проблемі соціальної профілактики жорстокого поводження з дітьми із неблагополучних сімей зосереджують свою увагу І. Дубровінська, Л. Кононенко (2018); діяльність фахівців із соціальної роботи з надання соціальних послуг населенню у територіальній громаді досліджують Н. Горішна, В. Поліщук, Г. Слезанська (2018); З. Кияниця, Ж. Петрочко (2017) присвятили свої наукові праці питанням забезпечення найкращих інтересів дитини та наголошують, що оцінка потреб дітей та сімей з дітьми є надзвичайно важливою умовою якості соціальних послуг вразливим категоріям населення; сучасні напрямки профілактичної роботи з неблагополучними сім'ями, розглядалися в роботах О. Павлик, Т. Лях (2019); проблеми профілактики та попередження насильства в сім'ї досліджували: Н. Заброда, А. Блага, К. Левченко, Г. Хрystова (2012).

Слід зазначити, що аналіз соціально-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що в теорії і практиці соціальної роботи накопичено певний досвід роботи з неблагополучною сім'єю. Проте питання профілактики сімейного благополуччя у громаді потребує подальшого ґрунтовного вивчення, що і стало *метою статті*.

Методологія дослідження

Для досягнення мети дослідження використано такі методи: аналіз, систематизація, узагальнення – для аналізу наукової літератури з різних аспектів сімейного благополуччя; характеристики типів неблагополучних сімей та видів соціальної профілактики сімейного благополуччя.

Основна частина

Зміст поняття «неблагополучна сім'я» обумовлюється конкретною ситуацією існування сім'ї, від якої залежатиме сутність процесу формування особистості та яка припускає елементи неблагополуччя (Дубровінська, Кононенко, 2018).

Причинами сімейного неблагополуччя можуть бути психологічна, педагогічна, правова неграмотність, алко- та наркозалежність членів сім'ї, економічна нестабільність, безробіття, не розуміння життєвих цілей та засобів їх досягнення тощо. Однак, як зазначає Т. Алексеєнко, неблагополуччя сім'ї не можна оцінювати як об'єктивну реальність (Зверева, 2006). Виховний потенціал сім'ї, підтримка та допомога у вирішенні життєвих проблем, розуміння вікових особливостей дитини є важливими складовими сімейного благополуччя.

Сім'ї, які нехтують виконанням основних функцій, в яких ігноруються зв'язки з соціумом, внутрішньо родинні взаємини, порушена структура сім'ї вважаються потенційно неблагополучними. Науковці, досліджуючи сімейне неблагополуччя, за ступенем зростання порушень у виконанні основних сімейних функцій виділяють: деструктивну сім'ю, дисфункційну сім'ю, кризову сім'ю, проблемну сім'ю, сім'ю з групи ризику.

Отже, деструктивна сім'я характеризується втратою, з об'єктивних чи суб'єктивних причин, свого виховного потенціалу, автономією і сепарацією окремих її членів, відсутністю взаємності в емоційних контактах, затяжним подружнім конфліктом або між батьками і дітьми (Песоцька, 2013).

Дисфункційна сім'я породжує неадаптивну, деструктивну поведінку одного або кількох її членів та умови, що перешкоджають їх особистісному зростанню, водночас, члени сім'ї відтворюють неадекватні сімейні настанови, ігноруючи погляди партнера й сімейні традиції, виявляють нестабільність та неузгодженість у формуванні внутрішньо-сімейних соціокультурних норм і традицій, відрізняються конфронтацією ролевих позицій (Кияниця, Петрочко, 2017).

Кризова сім'я не виконує своїх базових функцій, не здатна вирішувати сімейні проблеми без втручання третіх осіб та потребує фахової допомоги. Соціальний працівник має бути готовий до організації та здійснення соціальної роботи із сім'ями у складних життєвих обставинах, володіти навичками взаємодії в команді; враховувати умови соціального середовища, у якому здійснюється професійна діяльність (Спіріна, Лях, Рогожинська, 2020). Проблемна сім'я не здатна самостійно виконувати функції сім'ї та вирішувати проблемні ситуації, члени сім'ї мають протилежні погляди, інтереси й постійно конфліктують. Сім'я, з групи ризику, переважно виконує всі традиційні функції сім'ї, але деякі з них недостатньо. Здебільшого, у такій сім'ї існує один або декілька постійно присутніх несприятливих факторів, які є вагомими з точки зору життєдіяльності сім'ї. У взаєминах батьків та дітей є сфери, в яких інтереси, потреби, бажання членів сім'ї вступають у протиріччя та породжують сильні й тривалі негативні емоційні стани і навіть конфлікти (Журавель, Блага, Мілорадова, Заброта, 2012).

Специфічною характеристикою неблагополучної сім'ї виступає відтворення сімейного неблагополуччя, тобто створення деформованих та спотворених взаємовідносин між людьми і моделей поведінки, які неодноразово

спостерігаються з дитинства в батьківській родині та сприймаються як норма, і згодом така модель сімейної взаємодії переноситься на власну сім'ю, стаючи надбанням наступних поколінь.

Зважаючи на ключові показники неблагополуччя, виділяють наступні типи неблагополучних сімей: конфліктні, педагогічно некомпетентні, аморальні, асоціальні (Соціальна педагогіка..., 2013)

У конфліктній сім'ї, через невміння або небажання людей комунікувати, спілкуватися конструктивно, зважати на бажання, настрої, інтереси, смаки, звички один одного, руйнуються міжособистісні відносини між членами сім'ї, породжуючи особливо сильні і тривалі негативні емоції. Дитина не засвоює загальнолюдських норм та цінностей, у неї формуються суперечливі почуття до своїх батьків, зневажливе, а інколи навіть і вороже ставлення до них, дитина набуває негативного досвіду спілкування, зневірившись у можливості існування дружніх і довірливих стосунків між людьми. Через сімейні сварки дитина зазнає сильних психологічних травм, а якщо конфлікти відбуваються постійно, то вони здатні розхитати нормальну психіку дитини.

У педагогічно некомпетентній сім'ї батьки не мають необхідних педагогічних знань, умінь та навичок, використовують способи виховання дітей, які суперечать природному процесу формування й розвитку особистості дитини; регулярно припускаються серйозних прорахунків у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру, стосунки з дітьми є формальними, відсутня єдність у вимогах до дитини, наявна надмірна батьківська любов або ж, навпаки, суворість у вихованні, застосовуються фізичні покарання тощо. Така сім'я умисно чи несвідомо налаштовує дитину на ігнорування суспільно прийнятих норм і вимог, на конфронтацію із соціумом.

Особисті взаємини і спосіб життя батьків у аморальній сім'ї вирізняються неузгодженістю з елементарними моральними нормами і правилами поведінки, оскільки батьки алко- та наркозалежні й ведуть аморальний спосіб життя. У такій сім'ї формування особистості дитини спотворюється, вона страждає на нервово-психічні захворювання, росте без турботи, опіки та не має найнеобхіднішого.

Асоціальна сім'я характеризується невідповідністю житлово-побутових умов елементарним санітарно-гігієнічним вимогам, незадоволенням базисних потреб дитини, негативною антигромадською спрямованістю батьків, зневажливим ставленням до загальноприйнятих соціальних і моральних норм.

Конфліктні і педагогічно неспроможні сім'ї опосередковано чинять десоціалізуючий вплив на підростаюче покоління. Батьки в цих сім'ях можуть вести здоровий спосіб життя, мати позитивну соціальну орієнтацію, але у зв'язку з різними психологічними, соціально-педагогічними ускладненнями внутрішньо сімейного характеру втратили свій вплив на дітей.

У асоціальних та аморальних сім'ях дитина переживає дискомфорт, стресові ситуації, жорстокість, насильство, нехтування, голод, тобто сімейне неблагополуччя, а саме: відсутність їжі, знущання, виживання з дому, жорстокі покарання, насильство, нав'язування асоціального способу життя, погрози, побої, примус до заробітку грошей різними способами, шантаж.

Отже, неблагополучні сім'ї можна умовно об'єднати у дві групи:

1) сім'ї з явною формою неблагополуччя, у яких форми сімейного неблагополуччя мають яскраво виражений характер: сім'ї з алкогольною/наркотичною залежністю, конфліктні сім'ї, проблемні сім'ї, асоціальні сім'ї, аморальні та криміналізовані сім'ї. Саме вони насамперед потрапляють в поле зору правоохоронних органів й органів опіки та піклування і саме до них першочергово потрібно застосовувати превентивний та корегуючий вплив.

2) сім'ї з прихованою формою неблагополуччя: зовні респектабельні сім'ї, проте ціннісні настанови і поведінка батьків розходяться із загальнолюдськими моральними вимогами, що неминуче впливає на виховання дітей. Виявити такі сім'ї та подолати негативні наслідки виховання у них можна за допомогою неспеціалізованих установ, громадських організацій та окремих фахівців: наприклад, психологів, соціальних працівників, сімейних консультантів тощо.

Наслідки сімейного неблагополуччя являють собою генералізоване явище, зумовлене такими чинниками, як-от: масовий алкоголізм, поширення наркоманії, зростання агресивності, жорстокості та насильства в сім'ї, низький рівень життя, не вирішеність житлового питання, погіршення екологічної ситуації і пов'язаного з цим зниження фізичного і психічного здоров'я населення, у тому числі народжуваності дітей тощо (Шеремета, 2011).

Найсуттєвіший негативний вплив сімейне неблагополуччя, як відзначають соціологи, психологи та педагоги, має на дітей. Сьогодні в Україні зростає кількість неповнолітніх осіб з девіантною поведінкою, яка проявляється в жорстокості, підвищеній агресії, крадіжках, хуліганстві, ранніх сексуальних зв'язках, проституції неповнолітніх, наркоманії, алкоголізмі, жебрацтві, дармоїдстві, вандалізмі, бродяжництві, суїцидальній поведінці тощо.

Дійсно, якщо сім'я виявляється неблагополучною, то дитина з набагато більшою ймовірністю набуде негативних якостей особистості. По-перше, через спостереження за поведінкою батьків і її копіювання, по-друге, через досвід насильства з боку рідних, а отже, і накладання відповідного відбитка на свідомість/підсвідомість у вигляді психологічних травм. Таким чином, вплив батьківської сім'ї проявляється шляхом цілеспрямованого педагогічного виховного впливу, формування у дитини певних моральних принципів і способів поведінки та, як стихійний вплив на особистість шляхом проживання дитини тим способом життя, який типовий для даної сім'ї.

Визначення неблагополуччя сім'ї дається через оцінку виховного впливу сімейного оточення на дитину, рівня виконання батьками своїх батьківських обов'язків (Соціальна педагогіка..., 2013). Вивчення наукової літератури дозволяє виокремити наступні типи неблагополучних сімей: псевдоблагополучна, неповна, конфліктна, аморальна, криміногенна, дистанційна (Мушинський, 2015).

Одним із провідних напрямів соціальної роботи з сім'єю є профілактика сімейного неблагополуччя, що здійснюється через зміцнення інституту сім'ї, підготовку молоді до подружнього життя, формування сімейних цінностей у молоді, популяризацію моделі відповідального батьківства тощо.

Профілактика визначається як система заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я людини, попередження захворювань та продовження життя людини (Замула, 2011).

На думку Т. Лях, соціальна профілактика сімейного неблагополуччя передбачає комплекс заходів соціальних інституцій громади (соціальних, психологічних, соціально-педагогічних, освітніх, юридичних, культурних, медичних), спрямованих на попередження, обмеження та послаблення факторів ризику, корекцію поведінки батьків, пов'язаної з загрозою здоров'ю та соціальному добробуту членів сім'ї, а також реабілітацію тих, хто відчув на собі її наслідки (Савич, Павлик, Лях, 2019).

Як будь-яке складне явище, сімейне неблагополуччя не має ні однозначного пояснення, ні універсальних способів подолання та попередження.

Профілактика включає в себе як загальні заходи, так і заходи спеціального призначення. Виходячи з визначення, можна виділити три основні завдання профілактичного втручання (рис. 1), на підґрунті яких ВООЗ ще у 1990 році виокремила первинну, вторинну та третинну профілактику (Журавель, Лях, Петрик, 2003).

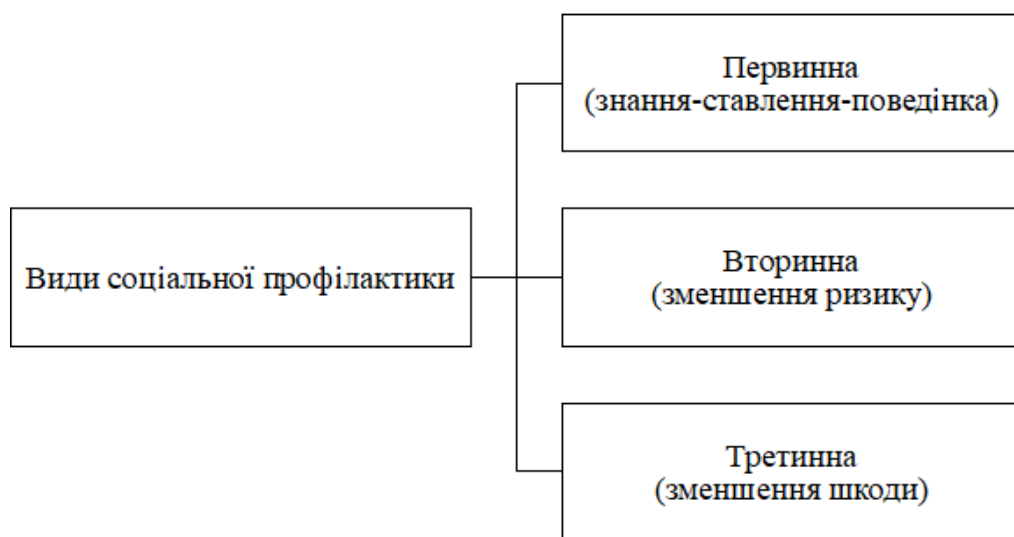

Рис. 1. Види профілактики сімейного неблагополуччя

Первинна профілактика сімейного неблагополуччя – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативного впливу сукупності різноманітних факторів, що можуть слугувати причиною формування ризикованої поведінки та передбачає формування в особистості неприйняття та категоричну відмову від певних стандартів поведінки та негативних звичок на користь здоров'я та здорового способу життя, соціального благополуччя (Журавель, Лях, Нікітіна, 2010).

Метою первинної профілактики сімейного неблагополуччя є формування активного, адаптивного, високо функціонального життєвого стилю, спрямованого на здоров'я, соціальний добробут та здоровий розвиток дитини. Зусилля цього виду профілактики спрямовані не стільки на попередження негативного явища, скільки на формування здорового способу життя, соціального добробуту загалом, соціальної стійкості, збільшення ресурсності сім'ї.

Орієнтовні завдання первинної профілактики сімейного неблагополуччя:

1. Інформування про здоров'я, здоровий спосіб життя, основні засади усвідомленого та відповідального батьківства, дієві стилі батьківської поведінки, наслідки ризикованої поведінки тощо;

2. Вироблення, вдосконалення активних, конструктивних поведінкових моделей та стратегій, які використовуються сім'ями, батьками тощо;

3. Збільшення потенціалу особистісних ресурсів (формування позитивної, стійкої я-концепції, розвиток емпатії, внутрішнього усвідомлення й контролю власної поведінки тощо) батьків, майбутніх батьків;

4. Інформування сімей про спектр медичних, культурних, спортивних та соціальних послуг державних та громадських організацій в ОТГ.

Вторинна профілактика сімейного неблагополуччя – комплекс освітніх, психологічних, медичних, соціально-педагогічних, культурних та інших заходів, спрямованих на роботу з сім'ями, які вже мають ризиковану поведінку, знаходяться у стані вразливості, або складних життєвих обставинах.

Головною метою вторинної профілактики є формування мотивації на зміну поведінки – зменшення ризику.

Іншими словами – метою вторинної профілактики є зміна малоадаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки батьків на адаптивну форму поведінки.

За своєю спрямованістю на уразливі сім'ї та сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, вторинна профілактика є масовою, залишаючись при цьому індивідуальною щодо конкретної особи чи сім'ї.

Орієнтовні завдання вторинної профілактики:

1. Надання своєчасної соціальної, психологічної, матеріальної, юридичної, соціально-педагогічної підтримки щодо подолання ознак вразливості, складних життєвих обставин;

2. Навчання безпечних моделей поведінки, моделей зменшення ризику;

3. Запобігання наслідкам ризикованої щодо здоров'я і соціального добробуту сім'ї поведінки, таких як розвиток залежностей, інфікування низкою небезпечних для здоров'я та життя інфекцій тощо;

4. Посилення підтримуючого середовища – розвиток підтримуючих мереж з-поміж родичів дітей та їхніх батьків, закладів освіти, відповідних служб.

Третинна профілактика сімейного неблагополуччя спрямована на попередження рецидивів негативних явищ у суспільстві та девіантної поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також на відновлення особистісного і соціального статусу людини.

Мова йде про «зменшення шкоди». Такої профілактики може потребувати не лише соціально небезпечна сім'я, але й сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах. Такий вид профілактичної діяльності має медико-соціальний, соціально-правовий характер, здебільшого здійснюється в індивідуальній формі.

Орієнтовні завдання третинної профілактики:

1. Зменшення шкоди, яку завдає особі, дитині, сім'ї, соціальній групі, суспільству існуюче негативне явище;

2. Виявлення та усунення причин і умов, що сприяють формуванню негативного явища або девіантної поведінки особи;

3. Мотивування осіб до зміни способу життя, девіантної поведінки;
4. Подолання залежностей, інших проблем зі здоров'ям;
5. Соціально-психологічна реабілітація осіб, які постраждали від наслідків своєї поведінки;
6. Відновлення психологічного та соціального статусу батька (ів), сім'ї;
7. Покращення якості життя;
8. Попередження рецидивів.

Соціальна робота з сім'ями у складних життєвих обставинах найчастіше буде проводитися у межах вторинної профілактики, оскільки більшість із них уже практикують ризиковану поведінку. Однак, певний відсоток таких сімей вже може страждати від тих чи інших наслідків такої поведінки, батьки можуть мати залежність, бути інфікованим ВІЛ тощо, перебуваючи на рівні третинної профілактики. Частина ж – навпаки – перебуваючи в умовах вразливості невеликий проміжок часу, ще не встигла почати ризиковані практики. З такими сім'ями потрібно працювати на рівні первинної профілактики.

Тож, обираючи інструментарій втручання, важливо розуміти потреби сім'ї та формувати групи учасників профілактичної програми, спираючись на них. Так, до однієї групи бажано не включати сім'ї, що потребують профілактичного втручання у межах різних видів соціальної профілактики.

Можна виділити такий алгоритм дій, що має бути дотриманий під час реалізації соціальної профілактики незалежно від її виду:

1. Дослідження причин та факторів проблеми;
2. Організація взаємодії суб'єктів профілактики у подоланні проблеми;
3. Планування діяльності, організаційна та методична підготовка;
4. Вплив на особистість: встановлення або ж виявлення існуючих ресурсів, необхідних для подолання проблеми; підвищення особистісних ресурсів, здібностей особистості адекватно реагувати на проблеми, долати їх та задовольнити потреби;
5. Вплив на проблемне середовище: запобігання негативному впливу середовища; розширення можливостей для задоволення потреб, подолання проблеми, повноцінної життєдіяльності (підвищення соціальних ресурсів);
6. Моніторинг проблеми, аналіз ефективності профілактичних заходів. У разі, якщо оцінка ефективності профілактичного впливу показує незадовільний результат, необхідно повертатися на етап планування профілактичного впливу.

Висновки

Отже, формування сімейних цінностей у молодих людей, профілактика сімейного неблагополуччя, формування усвідомленого й відповідального батьківства має стати пріоритетним напрямком діяльності соціального працівника. Саме від правильного вибору виду профілактики, що буде найдоцільнішим для попередження сімейного неблагополуччя у громаді, залежить ефективність профілактичного втручання. Оскільки, завдання, що ставляться, наприклад, у межах первинної профілактики, не можуть вирішити проблеми батьків, котрі уже практикують ризиковану поведінку, а тим паче тих, хто вже страждає від її наслідків (наприклад, наркотична залежність). Тож, обираючи інструментарій втручання, важливо усвідомлювати ресурси громади, розуміти потреби конкретної сім'ї та, відповідно,

формувати групи учасників профілактичної програми. Так, до однієї групи бажано не включати сім'ї, що потребують профілактичного втручання у межах різних видів профілактики.

Література

Дубровінська, І. І., Кононенко, Л. В. (2018). *Соціальна профілактика жорстокого поводження з дітьми із неблагополучних сімей : навч.-метод. посіб.* [для студ. і магістр. спец «Соц. робота», «Соц. педагогіка»]. Полтава: ПНПУ, 104.

Енциклопедія освіти. (2021). Нац. акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремінь]. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 1144.

Журавель, Т. В., Блага, А., Мілорадова, Н., & Заброта, Д. (2012). *Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї: навч.-метод. посіб.* К.: ТОВ «ВПК «ОБНОВА»», 140.

Журавель, Т. В., Лях, Т. Л., Нікітіна, О. М. (2010). *Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: методичний посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми та підлітками.* К.: МБФ «СНІД Фонд Схід-Захід», 168.

Журавель, Т., Лях, Т., Петрик, О. (2003). *Профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки: тренінговий модуль по підготовці працівників притулків для неповнолітніх України до здійснення профілактичної роботи.* К.: РА «Прем'єр Медіа», 112.

Замула, С. Ю. (2011). *Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах: навч.-метод. посіб.* Біла Церква: ДПтСУ, 240.

Зверева, І. (2006). *Соціальна педагогіка: теорія і технології: підручник* К.: Центр навчальної літератури, 316. https://library.udpu.edu.ua/library_files/417812.pdf

Кияниця, З., Петрович, Ж. (2017). *Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми. Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології.* Київ: ОБНОВАКОМПАНІ. 256.

Мушинський, В. (2015). *Неблагополучна сім'я як фактор дисгармонійного розвитку дитини.* *Психолог*, № 10, 3–5.

Песоцька, О. П. (2013). *Корекційна робота з сім'єю наркозалежної людини.* *Вісник Луганського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 11(2), 177–185. [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_11\(2\)_28.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_11(2)_28.pdf)

Поліщук, Н. М., Попович, А. М., Горішна, Н. М., Слозанська, Г. І., ... & Петришин, Л. Й. (2018). *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: колективна монографія.* Тернопіль: Осадца Ю. В., 221. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13686>.

Савич, Ж. В., Павлик, О. В., & Лях, Т. Л. (2019). *Методичний посібник для тренера для проведення тренінгу «Сімейно орієнтована соціальна робота, захист дитини та міжвідомча взаємодія».*

Соціальна педагогіка: навч. посібник / О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін. К.: Академвидав, 2013. 312.

Спіріна, Т., Лях, Т., Рогожинська, В. (2020). *Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 27(3), 224–228. http://www.aphn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_3/41.pdf.

Шеремета, М. (2011). *Небезпечні та шкідливі фактори, що діють на людину в процесі життєдіяльності. Культура безпеки і здоров'я : науково-практичний альманах*, 42–45.

SOCIAL PREVENTION OF FAMILY INJURY IN THE TERRITORIAL COMMUNITY

Tetiana Spirina, PhD in pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work Department Institute of Human Sciences, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine.

Tetiana Liakh, PhD in pedagogy, Associate Professor, Head of Social Pedagogy and Social Work Department Institute of Human Sciences, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine.

Nataliia Klishevych, PhD in pedagogy, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Director of the Institute of Human Sciences, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine.

Abstract. *For comprehensive, a child needs to be brought up in a family environment, with an atmosphere of happiness, love, understanding, and respect for human dignity. Parents' understanding of the problems of raising children is an important component of family well-being. But today, most conflicts occur precisely in the family environment between spouses and between parents and children. Therefore, the problem of prevention of family dysfunction is an urgent problem for modern society.*

The article is devoted to the problems of family dysfunction and its consequences for Ukrainian society; scientific and theoretical provisions for social prevention of family dysfunction are defined and it is emphasized that indicators of family dysfunction are related to economic, social, psychological, and personal reasons. Taking into account the key indicators of disadvantage, the following types of dysfunctional families and their impact on the state of the family are distinguished: conflict, pedagogically incompetent, immoral, antisocial; the terms denoting the phenomenon of family dysfunction were analyzed: dysfunctional family, destructive, dysfunctional, problematic, crisis and family with risks.

The authors emphasize that one of the leading directions of social work with the family is the prevention of family dysfunction, which is carried out through strengthening the institution of the family, preparing young people for married life, forming family values in young people, popularizing the model of responsible parenthood, and which promotes the realization of rights and freedoms of the child, creation of favorable conditions for its development, formation of universal human values, the satisfaction of material and spiritual needs of people. Social prevention of family dysfunction involves a set of measures by social institutions of the community aimed at prevention, limitation and mitigation of risk factors, correction of parents' behavior associated with a threat to the health and social well-being of family members, as well as rehabilitation of those who have experienced its consequences. The activities of social workers are aimed at creating social

conditions to meet the needs and interests of families. The effectiveness of preventive intervention depends on the correct choice of the type of prevention, which will be the most expedient for the prevention of family problems in the community.

Keywords: community; family dysfunction; types of families; social prevention.

References

- Dubrovinska, I. I., Kononenko, L. V. (2018). *Social prevention of cruel treatment of children from disadvantaged families: educational and methodological guide*. [for students and masters majoring in "Social Work", "Social Pedagogy"]. Poltava: PNPU, 104. (in Ukrainian).
- Encyclopedia of education*. (2021). Edited by: V. Kremin. Kyiv: Yurinkom Inter, 1144. (in Ukrainian).
- Kvianvtsia, Z., Petrochko, Zh. (2017). Social work with vulnerable families and children. *Part I. Modern landmarks and key technologies*. Kyiv: OBNOVAKOPANI, 256. (in Ukrainian).
- Mushinsky, V. (2015). A dysfunctional family as a factor in a child's disharmonious development. *Psychologist*, 10, 3–5. (in Ukrainian).
- Pesotska, O. P. (2013). Correctional work with the family of a drug addict. *Bulletin of the Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Pedagogical sciences*, 11(2), 177–185. [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_11\(2\)_28.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_11(2)_28.pdf) (in Ukrainian).
- Polishchuk, N. M., Popovych, A. M., Horishna, N. M., Slozanska, G. I., ... & Petryshyn, L. Y. (2018). *Social work with different categories of the population in the territorial community: Ukrainian realities and international experience: monograph*. Ternopil: Osadtsa Yu. V., 221. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13686> (in Ukrainian).
- Savych, Zh., Pavlyk, O., & Lyakh, T. (2019). *Methodical guide for the trainer for conducting the training "Family-oriented social work. child protection and interdepartmental interaction"*. (in Ukrainian).
- Sheremeta, M. (2011). Dangerous and harmful factors acting on a person in the process of life. *Safety and health culture: a scientific and practical almanac*, 42–45. (in Ukrainian).
- Social pedagogy: education. Manual. O. V. Bezpalko, I. D. Zvereva, T. G. Veretenko, etc.. K.: Akademvydav, 2013. 312. (in Ukrainian).
- Spirina, T., Liakh, T., Rohozhynska, V. (2020). Principles of interdisciplinary interaction in social work. *Current issues of the humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*, 27(3), 224–228. http://www.aphn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_3/41.pdf (in Ukrainian).
- Zamula, S. (2011). *Prevention of the influence of criminal subculture on juvenile convicts in special educational institutions: educational and methodological manual*. Bila Tserkva: DPtSU, 240. (in Ukrainian).
- Zhuravel, T. V., Blaga, A., Miloradova, N., & Zabroda, D. (2012). *Activities of the service of district police inspectors regarding the prevention of violence against children and adult family members: educational and methodological manual*, 140. (in Ukrainian).
- Zhuravel, T. V., Liakh, T. L., Nikitina, O. M. (2010). *The use of interactive methods and cartoons in the prevention of risky behavior: a methodological guide for specialists working with neglected and homeless children and adolescents*, 168. (in Ukrainian).
- Zhuravel, T., Lyakh, T., Petryk, O. (2003). *Prevention of HIV/AIDS and risky behavior: a training module for preparing workers of shelters for minors of Ukraine to carry out preventive work*. Kyiv: Premier Media, 112. (in Ukrainian).
- Zvereva, I. (2006). *Social pedagogy: theory and technologies: textbook*, 316. https://library.udpu.edu.ua/library_files/417812.pdf. (in Ukrainian).

Article history:

Received: Mae 24, 2022

1st Revision: June 10, 2022

Accepted: June 30, 2022